

3 Konflikter och kulturarv
av Erika Hedhammar

**7 Säkring av kyrkornas
konst vid tunnelbygge
- vibrationer del II**
av Anna Henningsson

**10 Konferensrapport:
Samlingsforum**
av Lisa Nilsen

**12 Min arbetsplats:
Ett yrke jag brinner för**
av Lin Zang Freund

**15 Konferensrapport:
Energy Efficiency
in Historic Buildings**
av Karin Calissendorff

**17 Konferensrapport:
Life without
air conditioning**
av Jan Holmberg

**21 The EU project
Climate for Culture**
av Jan Holmberg

**23 Margareta Ekroth Edebo
går i pension**
av Vivian Smits
och Helena Grundberg

**26 Monika Åkerlund
går i pension**
av Lisa Nilsen

28 Ordföranden har ordet:
av Ulf Brunne

Redaktören har ordet

Vi är glada att kunna presentera årets första nummer av Realia. Vår ambition om tre nummer om året verkar hålla. Stort tack till alla skribenter som bidragit. Huvudartikel i detta nummer är Erika Hedhammars reportage från ICCROM-kursen om katastrofer hon var med på i höstas. Realias serie Min arbetsplats fortsätter, den här gången visar en privatpraktiserande konservator sin vardag. Läs Lin Zhang Friends artikel på s. 12.

Pensionsdags

Två personer som betytt mycket för konserveringen i Sverige blir pensionärer i år. Den ena är Margareta Ekroth-Edebo. Realia har skrivit om hennes betydelse för utbildningen och bad dessutom en av hennes nuvarande kollegor att göra en intervju.

Den andra är Monika Åkerlund, en person som verkligen personifierar begreppet Samordnad skadedjurskontroll i Sverige. Jag tog chansen att anmäla mig på en kurs på Naturhistoriska riksmuseet häromveckan, och passade på att be min stora idol om en kort intervju.

En person som är pensionär sedan ett tag tillbaka, men med en aktivitetsnivå jag och många med mig avundas, är Jan Holmberg, ingenjör som kanske många av er känner till som en av författarna om magasin i Tiden tand. Han bidrar i detta nummer med två artiklar – dels med en rapport från en konferens om klimatstyrning i museer, dels med en presentation av EU-projektet Climate for culture, den senare på engelska.

Kulturvårdsforum

Realia vill också passa på att slå ett slag för Kulturvårdsforum, www.kulturvardsforum.se, en mötesplats och diskussionsforum på nätet både för yrkespersoner och kulturvårdsintresserad allmänhet. Där finns olika grupper man kan anmäla sig till. Några exempel är Samlingforum, Kyrkliga inventarier, KulturKemi och 20 till. Man kan också skapa nya grupper. I tillägg annonseras lediga jobb, tillika konferenser och kurser.

På Kulturvårdsforum pågår just nu en diskussion rörande antikvarisk medverkan och kontroll vid konservering av kyrkliga textilier. Det är spännande att se vad som sägs och vilka tankar som finns rörande detta. Denna diskussion är en bland många andra som pågår just nu. Förhoppningsvis är Kulturvårdsforum på väg att utvecklas till en mötesplats och en möjlighet att föra diskussioner med andra som arbetar med gemensamma frågor, men med kanske nya infallsvinklar. För er som inte registrerat er ännu, gör det! De diskussioner som sker där är många av sådan karaktär att de ger Riksantikvarieämbetet en fingervisning om viktiga saker de kan ta tag i. Det är alltid bra med frågor och diskussioner som visar vad som efterfrågas och diskuteras inom kulturvården. Kulturvårdsforum har nu varit igång i några månader och är i skrivande stund uppe i 414 medlemmar från Sverige, Norge, Danmark och Finland.

Årsmöte 29 april i Göteborg

Till sist vill jag påminna om NKF-S årsmöte i Göteborg 29 april. Läs mer på [NKF-S hemsida](http://NKF-S.hemsida).

Jag och Vivian Smits (som jag tar tillfället i akt att varmt tacka – hon formger Realia samtidigt som hon tar hand om sitt nyfödda barn), önskar Realias läsare en härlig vår! Nästa tidsfrist för bidrag är 30 juli.

Lisa Nilsen

ANSVARIG UTGIVARE

NKF-S

Nordiska Konservatorförbundet
Svenska Sektionen

IIC-Nordic Group

Box 3071, 103 61 Stockholm

Postgiro: 45 85 09-7

www.nkf-s.se

REDAKTION

REDAKTÖR

Lisa Nilsen

FORMGIVNING

Vivian Smits

ARTIKLAR

Sänd ditt manus till oss via e-mail:
nkf.realia@gmail.com

Text, diagram, bilder och bildtexter skickas var för sig. Texter skrivs i 12 pkt Times New Roman med enkelt radavstånd. Omfång: 1-2 A4. Bilder levereras digitala i JPG-format.

För annonsering kontakta redaktören på
nkf.realia@gmail.com

OMSLAGSBILD

Omslagsbilden är tagen av Erika Hedhammar: *Stöttor och andra tillfälliga lösningar för att husen inte ska rasa i staden L'Aquila som skadades av en jordbävning 2009.*

*Deltagare i kursen "First Aid to Cultural heritage in times of conflict" på ICCROM 2010.
Foto: ICCROM.*

Plundringarna av Nationalmuseet i Irak, sprängningarna av Buddha-statyerna i Bamyán och jordbävningarna på Haiti och i italienska staden L'Aquila samt översvämningarna i Florens 1966. Detta var några exempel på krig och katastrofer som jag fick möjlighet att lära mig mer om under några veckor i höstas. ICCROM (ett institut för lärande och forskning om kulturvård under UNESCO) ordnade en kurs på temat "Första hjälpen för kulturarvet vid konflikter". Vi var 19 deltagare från 18 länder. Många av deltagarna kom från länder med lång erfarenhet av krig och katastrofer så som Afghanistan, Pakistan, Iran, Irak, Nigeria, Palestina och Colombia. För mig var detta en unik chans att lära mig mer om förstahjälpen-åtgärder för kulturarvet. Jag fick även möjlighet att lära känna en rad intressanta och kunniga kurskamrater och föredragshållare, samt praktiskt öva och därigenom förstå mer vad förstahjälpen för kulturarvet innebär.

Konflikters påverkan på kulturarvet

Kursen började med att alla fick visa tre bilder om hur kulturarvet i hemlandet hade påverkats av konflikter. Många visade hemska bilder på hur kulturarvet plundrats, bombats, vandaliserats och vanvårdats i deras hemländer. Därefter följde diskussioner om vad kulturarv är och hur det kan brytas ner. Detta blev en bra start till för kommande grupparbeten och övningar. Några intensiva veckor följde.

Praktiska övningar

I ICCROM:s pedagogik ingår att ha praktiska övningar i varje delmoment. Vi fick därför vid flera tillfällen öva våra färdigheter i en akutsituation. En av de första uppgifterna var att evakuera en mindre föremålssamling. De nedpackade föremålen utsattes sedan för vatten, eld eller stötar och slag. Efter ett par veckor fick vi sedan nästa uppgift nämligen att packa upp och behandla de "misshandlade" föremålen. Vi använde oss då bland annat av triage - eller behovsprövad prioritering, något man gör vid akutsjukvård. Detta innebar att vi gjorde en bedömning av vad som var i mest behov av vårdåtgärder, samt att vi sorterade bort det som var utom allt hopp och inte värt att lägga ner resurser på.

Under de sex veckorna hann vi med pass om olika material så som sten, keramik, papper, måleri och textilier. Varje materialpass innehöll teori och materialkunskap, samt vad som är viktiga akutåtgärder för respektive material och hur man kan utföra dessa med begränsad budget och materialtillgång. Jag insåg ganska snart att vi konservatorer har rätt svårt att förmedla vad just förstahjälpenåtgärder är. Det är lätt att vi börjar beskriva långa konserveringsbehandlingar med ingående analyser. Dessa, anser jag, får vänta till senare skeden, då det finns mer tid. Det är även viktigt att påpeka att många föremål efter förstahjälpenåtgärder är i behov av behandling från professionella konservatorer. Det är ju inte alltid vi är de som är på plats och utför det mest akuta åtgärderna. Även vid dessa pass ingick praktiska övningar, som att pussla ihop trasig keramik och muralmålningar eller torka tunga och våta mattor. Mycket tid ägnades åt klimat, förvaring och dokumentation av samlingar.

Kursens slutövning bestod av en bombscen på ICCROM:s takterrass. Vi var strikt övervakade av militärer (ICCROM:s vaktmästare utklädda och försedda med strikta regler om inpassering och legitimation), kulturministern (chefen för ICCROM:s collection unit) och press (övrig ICCROM-personal). Där låg delar av en kollapsad byggnad, föremål och smuts samt skräp i en salig blandning. Viktigt var, förutom att rädda så mycket föremål och byggnadsdelar som möjligt, att även hitta fem mynt som var av ytterst stor betydelse för museet och det påhittade landets kulturarv. Detta blev några mycket intensiva timmar med förhandlingar och många snabba beslut. För mig gav det många och viktiga erfarenheter om grupparbete i pressade situationer och förståelse för akuta vårdåtgärder av föremål. Vad var fuktskadat? Vad behövde stabiliseras för att kunna förflyttas?

Lagar och samarbeten för kulturarvet vid konflikter

Under kursen kom det även föredragshållare från andra områden än kulturvård. Vi gick igenom konventioner och då främst 1954 års Haagkonvention om skydd av kulturarvet vid konflikter. Vi fick också en introduktion i personligt säkerhetsarbete av en före detta militär som arbetade med säkerhet för ideella organisationer, samt insikt i hur olika biståndsorganisationer arbetar och samarbetar vid konflikter och kata-

Övning i att ta hand om "bombskadat" material på ICCROM.

Foto: Aparna Tandon, ICCROM

strofer. För mig blev det tydligt att kulturarvet borde ha sin plats här. Givetvis är det viktigt med mat och husrum, men i nästa skede har kulturarvet en viktig plats och funktion för att bygga upp samhällen. Många deltagare från ex-Jugoslavien nämnde den svenska organisationen Kulturarv utan gränser och lovprisade deras arbete med återuppbyggnad.

Vakuumpförpackad bok, Nationalbiblioteket i Florens.
Foto: Erika Hedhammar

Studiebesök hos Carabinieri, staden L'Aquila och Florens nationalbibliotek

Kursen innebar också en hel del studiebesök. Vi besökte bl.a. den italienska "kulturarvspolisen" Carabinieri och fick en förevisning av deras register för stulna föremål. Imponerande att de satsar så mycket på kulturarvsbrott.

En annan dag besökte vi staden L'Aquila som drabbades av en jordbävning 2009. Där fick vi se hur man har stöttat upp husen tillfälligt och evakuerat konst- och museisamlingar från bl.a. kyrkorna. Troligen kommer det att dröja upp till 30 år innan staden kan bli bebod igen. De som har bott där har blivit tilldelade andra bostäder och staden är avspärrad - en spökstad full av stöttor och tillfälliga lösningar för att husen inte ska rasa.

Ett annat studiebesök var Nationalbiblioteket i Florens och spåren av översvämningen 1966. Där skadades ca 1.3 miljoner böcker som man fortfarande håller på att åtgärda. Lärdomarna från översvämningen har blivit många. Nu har man en beredskap för nya översvämningar. De planerar att öva evakuering av boksamlingar på årsdagen av katastrofen, så att detta inte glöms bort. Till konserveringsateljén har man införskaffat en vakuumfrystork och utrustning för att vakuumpförpacka fuktiga böcker med absorberande material. Jag tyckte att denna metod för torkning av böcker och arkivmaterial verkar intressant. Finns det någon inom NKF-S som har erfarenheter av detta, så kontakta mig gärna. Det vore intressant att veta mer om denna metod, samt om det är något att rekommendera i samband med översvämningar. Sammanfattningsvis kan jag säga att det var en rätt omtumlande

BOTHÉNS STIFTELSE

Du vet väl att du som ordinarie medlem i NKF-S kan söka bidrag till bl a deltagande i kurser och konferenser?

Sista ansökningsdag för 2011 är 30 april.
För mer information:
www.nkf-s.se

upplevelse att gå denna kurs. Jag är för det första mycket imponerad av ICCROM och deras sätt att arbeta. Jag är även glad för de kontakter och vänner jag har fått, samt hela upplevelsen jag fick dela under de sex veckorna. Jag kan varmt rekommendera denna kurs som går igen hösten 2011.

Några av mina lärdomar av kursen var:

- Det är viktigt med dokumentation – föremål som inte finns dokumenterade i inventarieförteckningar eller museikataloger är svåra att få tillbaka efter stöld och plundring.
- Prioritering – Kulturvården måste kommunicera vad de vill ha kvar. Annars är det stor risk att slumpen får avgöra vid katastrofer.
- Övningar i förstahjälpenåtgärder för kulturarvet ger kunskap och bidrar till en bättre beredskap.
- Listning enligt 1954 års Haag-konvention är användbar även i fredstider vid t.ex. naturkatastrofer. Detta arbetar Finland med just nu.
- Kulturarvet måste finnas med i planeringen av samhällets krisberedskap.
- Katastrofberedskap för kulturarvet är tvärsektorieellt, vi har många att samarbeta med.

Någon inom NKF-S som har mer erfarenheter av detta eller har frågor? Kontakta mig gärna.

Erika Hedhammar

konservator på Riksantikvarieämbetet – erika.hedhammar@raa.se (08-5191 83 73)

HAAG-KONVENTIONEN

Den fullständiga texten om Sveriges överenskommelse kring ”...skydd för kulturområden i händelse av väpnad konflikt...” hittar du på

www.sweden.gov.se

ICOMOS - MURALMÅLNINGAR OCH MÅLERITEKNIK

ICOMOS SEMINARIUM

Rådhuset i Basel. Foto: Wladyslaw (lic. CC attribution share alike 3.0 Unported).

ICOMOS seminarium om utvändiga muralmålningar och måleriteknik den 16 maj 2011

ICOMOS arbetsgrupp för muralmålning startar en seminarieresa kring temat muralmålningar och måleriteknik. Första seminariet äger rum måndagen den 16 maj vid Finspång slott i Östergötland där det finns utvändiga muralmålningar utförda i olja.

Ett av föredragen kommer att handla om fasadmålningarna vid Rådhuset i Basel vilka har måleritekniska likheter med målningarna i Finspång. Program kommer att finnas på ICOMOS hemsida (www.icomos.se) under rubriken aktiviteter.

Deltagarantalet är begränsat och anmälan är möjlig redan nu via e-post: anna.henningsson@icomos.se

Vill ni vara med och arbeta aktivt i ICOMOS arbetsgrupp för muralmålning? Kontakta gruppens sammankallande via e-post ovan.

ICOMOS - DETTA HÄNDER VÅREN 2011

ICOMOS TIPSAR

MURAL PAINTING ROADS - 1st Biannual Conference on Mural Painting

Den 13-16 April hålls ICOMOS första International Scientific Committee for Mural Paintings i Florens med temat "MURAL PAINTING ROADS" 1st BIENNIAL CONFERENCE on Mural Painting ICOMOS Florence, Italy.

Mer information om konferansen under www.fondazione-delbianco.org

Vill du vara med i ICOMOS nationella arbetsgrupp för Muralmålning? För mer information om ICOMOS svenska arbetsgrupper se: www.icomos.se. På ICOMOS svenska hemsida finns även ICOMOS nyhetsbrev som rapporterar om svenska och internationella aktiviteter inom de olika arbetsgrupperna.

Säkring av kyrkornas konst vid tunnelbygge - vibrationer, del II

Martina Klukas "svävar" då hon dokumenterar konstruktion och status på stuckänglar i Gustaf Vasa kyrkas kupol. Foto: Herbert Rath.

I Realias nummer 2, 2010 berättade Lisa Nilsen i artikeln "Good Vibrations? Tunnelbyggen - bra för miljön men ett hot mot kulturarvet?" om arbetet som pågår med att förebygga skador på fem kyrkor med arkitekturbunden konst i Stockholm. Realia bad Anna Henningsson berätta hur arbetet forstskrider. Här följer därför en fortsättning om hur konservatorsinsatser och materialprovning kan bidra till att skydda byggnadernas fasta konst mot de vibrationer som bygget av Citybanan medför.

Olika kyrkor – men samma behov

Under våren 2010 tog Projektet Citybanan fram en modell för hur den fasta konsten i kyrkorna ska kontrolleras och övervakas när tunnelbygget fortlöper under eller nära de kulturhistoriskt värdefulla kyrkorna. Målet med kontrollerna är att övervaka att inte skador som orsakats av vibrationer uppkommer på kyrkornas fasta konst och kulturhistoriska ytskikt. Kontrollmodellen bygger på att de riskzoner som besiktningar som utförts under 2007–2010 ringat in blir referensytor. Referensytorna övervakas regelbundet med samma metoder och teknik oavsett kyrka. Målet är på ett tidigt stadium kunna fastställa om tendenser till skador eller materialnedbrytning sker på kyrkornas arkitekturbundna konst. På så sätt ska man kunna sätta in förebyggande insatser om kontrollerna visar på behov av detta.

LÄNKTIPS

Mer läsning finns på Trafikverkets hemsida.

I senaste nyhetsbrevet om "Svävande konservatorer i kyrktaket" finns fina bilder på alpinistkonservator i kupolen på Gustaf Vasa kyrka:

www.trafikverket.se

Stuckänglarna i Gustaf Vasa sett uppifrån i närbild. Dokumentationen visade hur änglarna fäster vid kupolen. En stuckteknik med gipsförsett tyg är upphängt i kupolen med olika metallanordningar. Foto: Martina Klukas.

Övervakning av referensytor

För att övervakningen ska vara neutral och inte bunden till vad en konservator ser och upplever som början eller tendens till skada, har Citybanans kontrollmodell definierat metoder som kontrollerande konservator ska använda. Dessa sker vid tidsintervall som är kopplade till aktiviteter inom byggprojektet. Kontrollerna utförs genom mätningar med ultraljud och högupplöst fotografering. Observeras skiktning av material eller sprickor, kontrolleras detta med mikroskop och endoskop och måttsätts för att eventuella förändringar ska kunna bedömas. Detta görs av konservatorer och materialingenjörer (conservation scientists). Resultaten från kontrollerna matchas löpande mot mätningar av de vibrationsnivåer som når konstföremålen och ytskikten.

Artikelförfattaren och Alexander Eckert kontrollerar sprickor på en referensyta som är en altaruppsats av förgylld stucc. Foto: Hans Ekenstang.

Undviker aktiva konserveringsinsatser

Det råder i dag stor osäkerhet om vilka vibrationsnivåer som historiska material kan utsättas för. Det finns nästan ingen forskning inom området sprängningsinducerade vibrationer som kan bekräfta farhågor om att kulturhistoriska material bryts ned av vissa vibrationsnivåer.

Inom projektet undviker vi aktiva åtgärder. I stället fokuseras det på att ta fram förebyggande åtgärder som är reversibla och temporära under byggtiden. Exempel på denna typ av åtgärder är framtagning av avvibrerande skydd för figurer i altaruppsatser och anordningar som fångar eller temporärt stabiliserar lösa delar som kan falla ned. När man vibrationsdämpar eller avvibrerar vissa objekt ser man till att hitta lösningar som bryter eller avleder vibrationernas väg in i konstföremålet genom reversibla spärrskikt eller temporära ändringar i konstruktionen där det är möjligt

Nya lösningar inspirerar

Projektet är intressant och nyskapande på olika sätt. Det ger nya infallsvinklar på dokumentation och förebyggande konservering som skulle kunna överföras och användas inom vård och underhållsplane-

ANNAS LÄSTIPS 1

Här tipsar Anna Henningsson om några intressanta länkar:

Online resurs för publikation och läsning av konserveringsrelaterade artiklar med olika teman

CeROArt

<http://ceroart.revues.org>

Exempelartikel på CeROArt: "Italy and the history of preventive conservation"

Ett specialnummer från Getty Conservation Institute om muralmålningar & mosaik kan laddas ner här

www.getty.edu

ICOMOS konferens om utvändiga muralmålningar och dess bevarandeproblem

7-10 April, Trier i Tyskland

Program och mer info på

www.hornemann-institut.de

Seminarium om Måleriteknik och Konsthistoria, tema Inkarnat

15 April, Munchen
www.zikg.eu

ring i mer all dagliga situationer när det gäller arkitekturbunden konst. Ett exempel på detta är när det inte behövdes byggas en ställning för att konservatorn skulle kunna besiktiga änglarna av stuck som befinner sig 18 meter upp i kupolen i Gustaf Vasa kyrka. Det löste sig med att konservatorn, som även är professionell klättrare, firade sig ned genom kupolens fönster och säkrade sig i en skräddarsydd aluminiumbalk (se bild sid.7).

Träkonservator Julia Becker kontrollerar en referensyta högst upp på det 15 meter höga altaret i Gustaf Vasa kyrka. Foto: Susanne Hallmann.

Det lär även vara första gången som konservatorer är en integrerad del av ett tunnelbygge som detta. Det är en spännande samverkan mellan yrkesgrupper; konservatorer som genomför kontroller med mikroskop 15 meter upp på ett altare ska vara synkade med vad som händer i tunneln cirka 20 meter under marken där grävmaskiner och dynamit är arbetsverktygen.

En liten bieffekt av projektet är att hittills okänd kunskap om hur kyrkornas arkitekturbundna konst materialtekniskt sett är utförd kommer fram på köpet. En stor del av besiktningens arbetet går ut på att kartlägga hur kyrkornas fasta konst är uppbyggd, dess förankring i byggnaden samt vilka material som samverkar under påverkan av vibrationer.

Anna Henningsson

Konservator

ANNAS LÄSTIPS 2

Här tipsar Anna Henningsson om några intressanta länkar:

Hornemann Institutet erbjuder internet baserad vidareutbildning för konservatorer.

Kursen, som är uppdelad i två moduler, handlar om salternas skadliga inverkan på kulturarvet.

Mer information finns att läsa på **www.hornemann-institut.de**

Det tvärvetenskapliga forskningsprojektet **'Naumburg kolleg'**

(ett samarbete mellan bl a Dresden Academy of Fine Arts, Munich University of Technology, Muenster University, University of Leipzig)

bedriver forskning i bland annat bemålad sten i Naumburgs katedral.

På hemsidan rapporteras om diverse konsthistoriska och materialvetenskapliga forskningsresultat. Följ det spännande arbetet på **www.naumburg-kolleg.de**

Samlingsforum

- nytt nätverk för samlingsförvaltning

I höstas var det premiär för Samlingsforum, ett nyetablerat nätverk för alla som arbetar med samlingsförvaltning. Det är planerat att Samlingsforum ska återkomma med årliga möten. Det första gick av stapeln i Visby, 25-26 november. Här följer en kort rapport om premiären.

Vad är Samlingsforum?

Det nya uppdrag som Riksantikvarieämbetet har fått handlar mycket om omvärldsbevakning och nätverkande. I den andan har Förvaltningsavdelningen skapat Samlingsforum, ett nätverk för folk som arbetar med samlingsförvaltning. Det är inte på något sätt förbehållet konservatorer, vilket glädjande nog märktes på det första mötet i Visby, dit också intendenten, arkitekter och till och med en museichef tagit sig. Visst var konservatorerna i flertal, men detta var en lovande början. Föredrag varvades med generösa kaffepauser och samkväm på kvällen, med trevliga pratstunder med gamla och nya kollegor, vänner och bekanta.

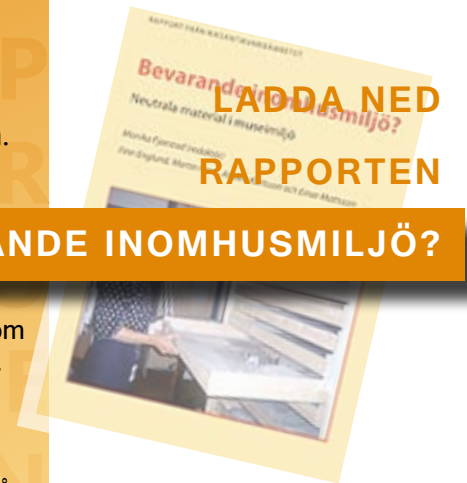
Bevarande inomhusmiljö?

Huvudnummer var den färskna rapporten *Bevarande inomhusmiljö? Neutrala material i museimiljö* som Monika Fjaestad, mångårig medarbetare på Riksantikvarieämbetet, varit redaktör för och skrivit tillsammans med Finn Englund, Martin Ferm, Anders Karlsson och Einar Mattson. Rapporten är en sammanställning av ett FoU-projekt där målet var att undersöka miljöpåverkan av organiska syror och att hitta de mest lämpliga inredningsmaterialen för att skapa en neutral, bevarande inomhusmiljö för museisamlingar. Hur är det då? Vilka material passar egentligen bäst i magasinsinredning och i montrar? Monika och flera av medförfattarna redogjorde för sina resultat. Monika Fjaestad menar emellertid att det alltid är en fara att göra en klassning – folk använder goda råd okritiskt. Hon uppmanar oss därför att

själva läsa rapporten. Där kanske vi också får svar på tiotusen kronorsfrågan: Hur ser ett bra textilskåp ut? Rapporten kan laddas ned gratis från Riksantikvarieämbetets nätbokhandel, se länktips här bredvid.

Spara & bevara

Det andra temat på Samlingsforum var energieffektivisering. Tor Broström, professor på Högskolan på Gotland vid en institution som har det intressanta namnet kultur, energi & miljö. Det visar tydligt vilken

BEVARANDE INOMHUSMILJÖ?

Här svarar två av huvudtalarna, Monika Fjaestad och Tor Broström, på mötesdeltagarnas frågor. Längst till höger ses Samlingsforums eminenta moderator, Kathrin Hinrichs Degerblad. Foto: Lisa Nilsen.

holistisk inriktning man har där. Konservatorer, antikvarier, ingenjörer, kemister, arkitekter och till och med en socialantropolog är involverade i projektet Spara och bevara som han presenterade. Mycket av forskningen handlar om hur man ska spara energikostnader i kyrkan utan att församlingen ska behöva frysa i bänkraderna eller att man lämnar öppet fält för mögel och andra fuktrelaterade skador. Han berättade om de försök som gjorts med luftvärmepumpar och strålvärme och betonade vikten av nätverk, kontakt med branschen som arbetar med de här frågorna. Förutom Tor Broström talade också Gustaf Leijonhufvud om sitt doktorandarbete om beslutsprocesser som jag fann mycket intressant (utan att förstå allt, det måste jag medge). Inom kulturvården är vi dåliga beslutsfattare, både som individer och organisationer. Han gav exempel på hur man låter skeenden styra istället för att ta tag i ett problem och fatta beslut. Det är inte alltid man kan skylla på att det fattas pengar. Komfortfrågan är också intressant, både när det gäller gudstjänstbesökare och vakter i historiska hus. Poul Klens Larsen som också arbetar med projektet Spara & bevara, pratade om just komfort. Hans forskning har lett fram till att han förordar avfuktning som det bästa sättet att styra klimatet; en Munther på rätt ställe är mycket bättre än att styra RH med hjälp av värme och hygrostat, en åsikt han för övrigt delar med Monika Fjaestad som dessutom pekar på synergieffekter med avfuktning, nämligen att halter av myrsyra och ättiksyra minskar (i detta nummer av Realia skriver Karin Calissendorff mer om energieffektivisering i rapporten från konferensen Energy Efficiency in Historic Buildings). Se också projektets hemsida, www.sparaochbevara.se.

Öppet forum

Bägge dagarna avslutades med passet Öppet forum. Till det fick man anmäla en fallstudie eller något intressant tema eller händelse med relation till samlingar. Femton minuter fick talarna på sig, vilket ledde till intensiva och intressanta studier i ämnen alltifrån öppna magasin till mögelskador och flamskyddsmedel. Jag gillar detta initiativ, det blev så befriande prestigelöst med dessa korta presentationer. Jag hoppas att arrangörerna behåller det. Fler deltagare får då möjlighet att visa vad de håller på med och demonstrera olika arbetssätt. Flera av presentationerna ledde även till intressanta diskussioner, av vilka några fortsatte över ett glas vin under det trevliga samkvämet på kvällen. Själv hade jag nöjet att prata med några icke-konservatorer. Hoppas att fler yrkesgrupper finner vägen till Samlingsforum, det behövs.

Kulturvårdsforum

Till sist – Samlingsforum lever på nätet, närmare bestämt på Kulturvårdsforum www.kulturvardsforum.se. Nytt Samlingsforum planeras nu till hösten 2011. Det kommer att äga rum på Världskulturmuseet i Göteborg, 1-2 december (preliminärt). Håll utkik på Kulturvårdsforum efter mer information.

Lisa Nilsen
konservator

*Under rubriken Öppet forum berättade papperskonservator Martin Ericson från Studio Västsvensk Konservering (SVK) om sanering av en mögelangripen konstsamling.
Foto: Camilla Altahr-Cederberg.*

*En stor behållning av seminarier – minglet!
Foto: Helen Simonsson.*

*Samlingsforums deltagare tar för sig av lunchen.
Foto: Helen Simonsson.*

Ett yrke jag brinner för

Lin Zhang Freund – privat papperskonservator med specialinriktning

Lin under arbete. Foto: Peter Freund

I Realias serie *Min arbetsplats* har turen kommit till en konservator som driver eget, Lin Zhang Freund. Här berättar hon om sitt företag, sin unika specialisering och hur hon vågat satsa även utanför konserveringen – en nödvändighet ibland om man ska driva eget.

Har man väl bestämt sig är det mesta möjligt. Att inreda en konserveringsverkstad för asiatisk konst på papper var mitt mål. Våren 2009 såg jag möjligheten att överta en ramverkstad i Sollentuna. Den hade funnits i närheten av Sollentuna pendeltågstation sedan 1940-talet, då järnvägen började byggas ut. Jag blev den femte ägaren. Som yrkeskonservator kontrollerade jag först att lokalen var säker mot inbrott, inte hade direkt solljus och hade en rymlig arbetsyta. Lokalen har inte ett förbipasserande läge där alla enkelt kan titta in, men ligger ändå centralt i Sollentuna, dit alla lätt kan ta sig både kommunalt och med bil.

Företagsklimat i Sollentuna

Efter 24 års statlig anställning i Stockholm har jag valt att arbeta i min hemkommun. I en kommun som Sollentuna bor det över 60 000 invånare. Det finns också ett friskt företagsklimat och samtidigt rikligt med natur och kultur. Så fort jag tog över ramverkstaden gjorde kommundirektionen ett reportage om mig där jag lyckades få ut ett budskap om vad jag ville med min verkstad. Ordet "papperskonservering" låter fortfarande främmande för många. Jag insåg hur stort kunskapsbehov som finns hos privata kunder, vanliga "konstägare". Det långsiktiga arbetet att förändra vår syn på kulturarvet är viktigt och tidskrävande. Det räcker inte bara att tänka stort. Man måste också agera lokalt. Många saker

Det stora bordet på 2x3 meter är nödvändigt för denna sorts arbete. Foto: Peter Freund

som är självklara för en statlig museianställd konservator är inte alls lika självklara för en person som aldrig jobbat med kulturföremål. Jag märkte snabbt att kunskapsörsten var enorm när man började prata

Dubblering är ett grundläggande moment inom asiatisk konservering. Foto: Peter Freund.

med kunderna. De fick lära sig hur farligt det var att låta syrahaltiga kartonger sitta kvar på baksidan av tavla eller hur vanlig tejp kan förstöra konstverk. Det är just de små vardagliga insatserna man gör som känns viktiga i det stora hela.

Konst på asiatiskt papper och sidenmåleri

Förutom allt restaureringsarbete som en papperskonservator ska klara har jag även specialiserat mig inom konst på asiatiskt papper och sidenmålningar. Redan före och under studietiden tillbringade jag mycket tid hos flera olika kinesiska och japanska mästare. Det räcker nämligen inte att bara ha en korrekt inställning och konservatorsutbildning för konservering av asiatisk konst. Det krävs även en minst lika mycket gedigen materialkännedom, lång praktisk arbetserfarenhet och hantverksskicklighet. Nu när jag samlat all uppdaterad kunskap och hantverksmässig erfarenhet från de senaste tjugo åren, kände jag mig redo att förverkliga

Arbete med kinesiskt papper på det stora rödlackerade bordet i ateljén. Foto: Peter Freund

en specialinredd traditionell asiatisk konserveringsverkstad – en unik sådan i Norden. Uppdrag från mina privata kunder visar att det finns ett stort behov av kunskaper och konservering av asiatiska konstföre-

Solen lyser på mina penslar. Foto: Lin Zhang Freund

mål. Samtidigt är det tack vare att min verksamhet är så mångsidig som gjort att jag kunnat utveckla papperskonserveringsdelen utan press.

Största svårigheterna är att prioritera rätt, att fokusera och skapa arbetsrutiner. Ofta har man känt sig ensam och regelbundna fikaraster med kollegor är bara ett avlägset minne. Genom att jag haft lite olika verksamheter samtidigt har jag haft lättare att klara mig ekonomiskt. Ändå har det ibland varit kärt och arbetsdagarna är vanligen långa, även om de oftast är roliga. Ett brinnande intresse och/eller kanske en lika förbannad besatthet är det som driver mig att kliva över tröskeln och besegla svårigheter.

Butik och galleri

Jag tog över även en butik med ett enklare galleri, som jag marknadsfört, infört på Internet och förbättrat. Butiken säljer konstnärsmaterial, där jag kompletterat utbudet med försäljning av asiatiskt papper och kalligrafitillbehör. Jag tycker om att arbeta nära konstnärer och utvecklar även gärna mitt eget skapande. Som meditativt arbete tränar jag kalligrafi och lär ut tekniken. Min konserveringsverkstad erbjuder numera en unik kombination av "vanligt" papperskonserveringsarbete, specialiserad asiatisk monteringsverkstad och kulturvårdande konstinramning. Denna kombination ger mig också en nödvändig kontroll över hela processen av konserveringsarbetet. Det känns bra att på så sätt göra en god gärning inom kulturlivet. Det är min vardag.

Sollentuna den 22 februari, 2011

Lin Zhang Freund

Sollentuna Ram &
Papperskonservering

www.papperskonservering.se, lin@papperskonservering.se

Energy Efficiency in Historic Buildings

Tredagarskonferens i Visby om effektiv energianvändning i historiska byggnader

Den 9–11 februari hölls den välbesökta konferensen i Visby med ämnet Energy Efficiency in Historic Buildings. Arrangörer var Energimyndigheten, Högskolan på Gotland, Riksantikvarieämbetet och Svenska kyrkan. Besökarna var huvudsakligen verksamma inom svensk kulturvård men här fanns också deltagare som hade rest från Italien, München, Wien, USA och Baltikum. Hållbar energianvändning i historiska byggnader dryftades ur olika yrkesgruppers perspektiv. Undersökningar presenterades om klimatpåverkan och modernisering av historiska byggnader för att spara el utan att försämra inomhusklimatet. De stora frågorna kretsade kring hur man ska effektivisera energianvändningen utan att de ska ske på kulturarvets bekostnad och komforten. Hur ska de nya klimatnormerna utformas? Nyckelord som användes av talarna var grundvärme, periodisk uppvärmning (intermittent heating), bevarande uppvärmning (conservation heating eller friendly heating) och lokal uppvärmning (local heating). En del nya tekniska lösningar – åtminstone inom kulturvården – presenterades, såsom trådlös klimatkontroll, luftvärmepump och vindtunnelsimulering.

Förste talare var Dario Camuffo från National Research Council i Padova, Italien. Han har stor erfarenhet av klimatpåverkan på kyrkorummets objekt och betonade vikten av att bibehålla rummets historiska klimat, de temperatur- och luftfuktighetsnivåer som kyrkorummet har haft historiskt sett. Med dessa nivåer har kyrkorummet och dess objekt upprättat ett jämviktsläge med och är därför optimalt för de material som är aktuella i miljön. En konflikt uppstår då kyrkoanvändaren kräver en komfortabel temperatur i kyrkan. Den är betydligt högre än den historiska medeltemperaturen. En uppvärmningslösning måste utformas som möter besökarens komfortkrav, är energisnål och inte skapar problem för de historiska materialen. Dario Camuffo visar hur lokal uppvärmning kan möta kraven på komfort med uppvärmning i bland annat bänkar. Lösningen avger inte dispergerad värme och uppvärmningen ger då inte en central effekt i kyrkorummet. Lokal uppvärmning har alltså god effekt både ur ekonomisk och bevarande synvinkel.

Välbesökt konferens. Foto: Lisa Nilsen.

Samma dag utvecklade danske Poul Klens Larsen, ingenjör på Nationalmuseet i Danmark, resonemanget om nya lösningar på ekonomisk och bevarande uppvärmning. Han visade med hjälp av en datasimulering hur uppvärmningen av Kippinge kyrka på ön Falster kunde effektiviseras. Resultatet av simuleringen visade att en låg bastemperatur och periodisk uppvärmning till normal rumstemperatur vid mässor, gav en låg energiförbrukning och var bevarande. De tekniska värmelösningarna var av lokal- och energisnål art – bänkvärme, IR-värme i huvudhöjd och luftvärmepump. Vidare rekommenderade han att se över rummets täthet för att få ned energiförbrukningen. Om väggar, fönster eller dörrar var otäta kunde detta öka energikostnaderna med 50 %!

Luftvärmepumpen var ett populärt tema och Magnus Mattson, ingenjör på Högskolan i Gävle, talade om hur den kan öka luftströmningen i rummet. Förutom att luftvärmepumpen är lätt att installera och har en låg energiförbrukning, orsakar den luftströmmar som ger större partikelnedsmutsning på väggar och inredning. För att öka komforten hos kyrkbesökaren i en lågenergilösning visades en kombination med luftvärmepump och bänkvärme som skulle vara en både energisnål och bevarande uppvärmningsmetod. Slutsatsen av undersökningen med luftvärmeväxlaren var att partikelbeläggningen ökade, men mest där pump- eller bänkvärme var placerad.

Passiv klimatkontroll är naturligtvis den metod som i längden förbrukar minst energi. Tor Brorström, lärare på Högskolan på Gotland, visade i ett projekt på Skokloster hur man kan styra klimatet med passiv klimatkontroll och minimal energiförbrukning. Utgångspunkten är noggranna klimatmätningar och kartläggning av materialgrupper. Det rum som hade bäst luffuktighets- och temperaturvärden fick vara förebild för lösningarna i rum med sämre förutsättningar. Den passiva lösningen som skulle vara bäst lämpad var reduktion av luftgenomströmning. Tor Brorström rekommenderade, även han, luftvärmepump som lösning för att nå temperaturer för bevarande uppvärmning. Han menade också att god isolering, om detta kan utföras i en historisk byggnad, var till stor hjälp för att få ned uppvärmningskostnaderna.

Hur ska dessa moderna lösningar för lågenergisystem i historiska byggnader installeras när så vitt skilda yrkesgrupper som kyrkopersonal, konservatorer, tjänstemän på länsstyrelser och ingenjörer ska hitta samsyn? Kulturvårdare vittnar ofta om samarbetsprojekt som resulterar i missförstånd och långdragna diskussioner. Gustaf Leijonhufvud, doktorand på Högskolan på Gotland och Göteborgs universitet, fokuserar i sin avhandling på hur beslutsprocessen inom kulturvårdsarbetet skulle kunna underlättas med hjälp av en beslutstödsguide. Guiden ska innefatta faktorer som miljöfrågor, kulturella värderingar, energiriktlinjer och risk management. Gustaf Leijonhufvuds hypotes är att det finns ett glapp mellan vad som kan göras och vad som blir gjort och att kort-siktigt ekonomiskt tänkande präglar dagens *(fortsättning på sid 20)*

MER
INFORMATION
FINNS PÅ

WWW.SPARAOCHEBEVARA.SE

Life without air conditioning - seminarium i Cambridge

I december 2010 gick seminariet "Life without air conditioning" av stapeln i Cambridge, England. Syftet var att diskutera om det går att mjuka upp ("relax") dagens bevarandekrav avseende temperatur och RF. Jan Holmberg, själv klimatnator och känd av svenska konservatorer för sina klimatundersökningar och skrifter, rapporterar här om nya vindar från en framtid utan klimatanläggningar.

Vad är acceptabelt nuförtiden?

Seminarieret arrangerades av *University Museum Group (UMG)* och samlade 96 deltagare. UGM stödjer och talar för en grupp museer anslutna till olika universitet i England, Wales och Nordirland. Skottland har en egen likartad grupp organiserad. I UMG ingår 100 universitetsmuseer som tillsammans vårdar och bevarar cirka 30 % av samlingarna i Storbritannien. Det är alltså en museigrupp av betydelse.

Sarah Staniforth inledde med att tydligt tala om vad som kan anses vara acceptabelt vad avser bevarandeklimat för museisamlingar, vare sig de är i utställning, arkiv eller magasin. Hon utgick i sitt resonemang från de klassiska värden som länge gällt, alltså:

- 50 ± 2 % RF
- 19 ± 1 °C
- 50 - 250 lux
- ≤ 75 mW/lm UV

och konstaterade att dessa krav erfordrar någon form av luftkonditionering i såväl Europa som i USA. För att åstadkomma energieffektivisering och minska museernas "carbon footprints" så måste vi skapa museer (nuvarande, under ombyggnad och planerade) som kan fungera utan dyrbara luftkonditioneringsanläggningar.

Sarah redovisade sedan ett antal initiativ i frågan och berörde ett antal möten och konferenser där frågan diskuterats:

- IIC 2008
- ICOM-CC 2008
- Bizot 2008
- NMDC guiding principles (National Museum Directors' Conference)

Airconditioning i Parimaribo.

Foto: Mark Ahsmann 2008 (CC Attribution-Share Alike, Wikipedia).

- Bizot European group 2009 (Madame Irène Bizot från Réunion des Musées Nationaux bildade för många år sedan en samarbetsgrupp med medlemmar från de stora konstmuseerna i Europa och USA)
- Bizot International group 2009
- MFA Boston 2010 (Museum of Fine Arts, Boston)
- IIC round table at AIC (American Institute for Conservation) meeting 2010.

Vid alla dessa möten har välkända representanter för stora museer och kulturorganisationer diskuterat hur mer genomtänkta krav på bevarandeklimat skulle kunna formuleras för att man skall slippa installera och driva kostnadskrävande luftkonditioneringsanläggningar som är energislukande och som ger tydliga carbon footprints.

Diskussionen tar fart

Det hela började med att Sir Nicolas Serota, chef på Tate i London, ifrågasatte de ständigt återkommande klimatkraven vid lån av konstverk mellan museer. Ofta formuleras i låneavtalen så pass stränga klimatkrav att många museer endast med stor möda kan leverera och ibland inte uppfylla kraven. Till detta kan läggas att dagens mätutrustningar och mätmetodik inte kan mäta med sådan noggrannhet att vi kan konstatera att begärt klimat uppnås.

Bizotgruppen har föreslagit följande bevarandeklimat:

- 40 - 60 % RF
- 16 - 25 °C
- Ljus enligt tidigare
- Mikroklimat för känsliga material (montrar, glasning, backboards etc.)

Sarah Staniforth rapporterade att Bizotgruppen bedrivit relativt framgångsrikt lobbyarbete för sitt förslag. Man har argumenterat att de klassiska stränga kraven inte var tillräckligt vetenskapligt underbyggda och att musevärlden idag har betydligt mer kunskap baserat på forskning, liksom erfarenheter från en starkt ökad internationell låneverksamhet sedan andra världskriget. Hon nämnde att det nordamerikanska konserveringsinstitutet AIC accepterat Bizotgruppens resonemang vid samtal med *American Association of Museum Directors, AAMD*.

I Storbritannien har nu NMDC presenterat Bizotgruppens förslag som interimistisk rekommendation:

- Museibyggnader bör utformas mer intelligenta
- Luftkonditionering/energikrävande klimatsystem bör undvikas
- Passiva åtgärder bör prioriteras (tung temperatur- och fuktbuffrande byggnader)
- Solskydd, täta fönster och dörrar osv.
- Att begränsa carbon footprints är viktigt

Förslaget hade redan varit ute på remiss. Organisationer som Tate, Victoria & Albert Museum, National Gallery of Scotland, National Trust, samt Birmingham Museum hade accepterat. British Museum hade varit tveksamma och National Gallery emot. May Cassar vid UCL har sagt att förslaget är acceptabelt och att erforderliga kunskaper finns idag.

PRESENTATIONERNA
SOM VISADES
PÅ SEMINARIET FINNS
ATT LADDA NER FRÅN
UMGS HEMSIDA:

WWW.UMG.ORG.UK

Museums, Libraries and Archives Council (MLA) accepterar enligt Gerry Mc Quillan, 40–65 % RF och en förändringstakt på högst 10 % RF per 24 timmar samt 16–24 °C och en förändringstakt på högst 4 °C per dygn. MLA har inte haft något försäkringsfall att ta ställning till på de senaste 10 åren. Vad betyder då detta? Kan det vara så att våra nuvarande metoder att mäta bevarandeklimat är så ofullständiga att de inte klarar en skarp juridisk granskning?

Sarah Staniforth avslutade med att påpeka att om vi skall diskutera carbon footprints från historiska hus så bör vi komma ihåg att conservation heating konsumerar 1/3 del av energiåtgången för traditionell uppvärmning och att avfuktning konsumerar 1/3 del av årsenergin för conservation heating i the National Trust fastighetsbestånd.

En konservator och gentleman tar ordet

Stephen Hackney fortsatte under titeln "Museum environmental conditions - a sustainable range". Han är ursprungligen målerikonservator, nu pensionerad från Tate där han var Manager of Conservation Science i 23 år. Detta är en gentleman som vet vad han talar om, men inte nödvändigtvis berättar allt han vet. Jag upplevde att han var försiktig och diplomatisk.

Tate har länge haft ± 5 % RF och ± 2 °C som norm, vilket är intressant om vi studerar ett Mollier-diagram. Stephens styrka är att han talade om fuktkvot, MC, och om EMC, jämviktsfuktkvot. Han påpekade att museiföremål sällan är i EMC, oftast i transit runt en tillfällig MC. Han påpekade också att kunskaperna om spänningar vid MC - förändringar i tunna organiska skikt - fortfarande är begränsade. Alltnog, Stephen var positiv till Bizot-gruppens förslag och motiverade det med isotermer som visade relationen RF och MC där han noterade att kurvan är närmast linjär vid låg RF och mycket brant vid hög RF. Han redovisade också Erhardt och Mecklenburgs diagram över spänning σ relaterat till elongation ϵ och kunskapen att så länge som ϵ är ≤ 0.4 % så återtar organiska material sin begynnelseform (ej ursprunglig form!).

"Detta är en gentleman som vet vad han talar om, men inte nödvändigtvis berättar allt han vet".

Stephen Hackneys slutsatser var alltså att Bizot-gruppens förslag är acceptabelt, att det är mycket viktigt att hålla RF över 40 %, att mögel och kondens är managementproblem, och att en sänkning av rumstemperaturer är till stor fördel för bra bevarande. Han nämnde att mellan 22 och 17 °C så minskade nedbrytningen med närmare 50 % (mät skala ej nämnd). Han nämnde att Tate tror på hantering av mikroklimat genom montrar liksom genom glasade konstverk med bra backboards.

Hackney redovisade sedan i Mollierdiagram hur Tate har tänkt sig att genomföra börvärdesomställningar, men trots noggranna anteckningar vågar jag inte här redovisa hur de tänker.

Maria Balshaw, som är chef för Whitworth Art Gallery, redovisade hur utbyggnaden av konstmuseet skall ske. Hon talade speciellt om daylight-engineering, som inte är mitt kompetensområde, varför jag hänvisar till UMG:s hemsida där seminariet kommer att redovisas. Marias synpunkter torde vara av intresse för Nationalmuseum och Statens fastighetsverk (SFV) inför den upprustning av museet som planeras.

Slutdiskuterat

Vid slutdiskussionen nämndes bland annat...

- ...att de verkliga farorna för museisamlingar är brand, översvämning, mögelangrepp etc.
- ...att mätinstrumentens noggrannhet lämnar en del övrigt att önska.
- ...att en mätpunkt i ett rum inte säger någonting om bevarandeklimat i andra delar av rummet (exempelvis mikroklimat bakom tavlor).
- ...att dagens ± 5 %RF inte kan försvaras längre.
- ...att 40-60 % RF fordrar en glidande setpoint (börvärdesomställning efter årstid) om någon energibesparing skall åstadkommas.
- ...att mängden inköpta pappers- och kontorsvaror sannolikt bidrar mer till museernas carbon footprints än luftkonditionerings-systemen!?

Seminariet avslutades av UMG:s ordförande Nick Merriman som genom handuppräknig fick en överväldigande positiv respons till Bizot-förslaget.

Jan Holmberg, TeknD

Högskolan på Gotland

FORTSÄTTNING FRÅN SIDA 16

Energy Efficiency in Historic Buildings - Tredagarskonferens i Visby om effektiv energianvändning i historiska byggnader

...beslutsprocess. Med guiden ska dessa frågor belysas ur ett mer holistiskt perspektiv.

Gustaf Leijonhufvuds presentation fick stort gehör och många i publiken undrade när guiden skulle bli tillgänglig. För satte inte detta inlägg hufvudet på spiken? Det finns en konflikt mellan kulturbevarare som anser att varje objekt är unikt och måste behandlas därefter och en mer krass attityd som söker standardisering och enkla lösningar. Det första kräver skraddarsydda och ibland komplicerade lösningar och noggranna mätningar och det senare är en kanske en förenkling av vår komplexa bevaringssituation. Dessa motpoler möttes under konferensen i Visby och det uppstod många diskussioner där parterna delvis enades och där det uppstod en positiv syn på framtida lösningar.

Karin Calissendorff

Mastersstudent på Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet

The EU project Climate for Culture

Damage risk assessment, economic impact and mitigation strategies for sustainable preservation of cultural heritage in the times of climate change.

A World Heritage Site: The Tower of London, viewed from the SwissRe tower (photo: Wikipedia).

As the leaders of the world were struggling in Copenhagen to reach an agreement on cutting carbon dioxide emissions, a group of European researchers started cooperation to assess climate change impacts on cultural heritage. Effects of climate change on ecosystems and on the global economy have been researched intensively during the past decades but almost nothing is known about the possible impact on our cultural heritage. Within the project Climate for Culture, researchers are investigating climate change impacts on UNESCO World Heritage Sites.

"How can we avoid climate induced damage at historic buildings which are non renewable resources?"

The project is coordinated by Fraunhofer Institute for Building Physics IBP and aims at assessing the damage risks for historical sites, as well as developing strategies for long-term preservation and evaluating the economic consequences.

High resolution climate simulation modelling until 2100 will be coupled with building simulation software adapted for historic buildings. Results are expected to give information on the possible impact of climate change on the built cultural heritage and its indoor environment. The kick-off meeting with around 100 participants from all over Europe took place in the Alte Pinakothek in Munich on November 9, 2009.

Several million tourists visit the Cathedral of Cologne each year. The Tower of London registers millions of visitors every year. These numbers are rising year by year, but tourism at these World Heritage Sites is taking its toll. Stampedes of visitors intensely influence indoor

climate: Severe temperature fluctuations and an increase in humidity leave their marks on the historic buildings.

Although these historical monuments are exposed to extensive loads caused by the visitors, there are many other factors causing deterioration to World Heritage Sites. The impacts of climate change are long-term and substantial menace to the sites. One is the enhanced weathering of marble and limestone used in many important historic buildings throughout Europe, for example in Westminster Abbey in London, the Acropolis in Athens or the Coliseum in Rome. A further example is the intensified rainfalls in Northern Europe, causing damage to delicate building structures of monuments due to both increasing erosion and physical destruction of filigree ornamental elements.

How can we avoid climate induced damage at historic buildings which are non renewable resources? Will we be able to save our cultural heritage and what will be the costs to safeguard the tangible memory of mankind? Which measures will have a long-term success and are reasonable from an economic point of view? These and other problems are investigated at present by a multidisciplinary team of researchers within the framework of the EU project Climate for Culture, and for the first time examines several aspects of the climatic impacts, visitors, climatization (indoor climate) and climate change (outdoor climate).

EU funding for this first large-scale integrated research project amounts to 5 Million EUR. All in all, 27 partners from 16 European and North African countries cooperate in this project. Among them are the National Trust in England and the Centre for Documentation of Cultural and Natural Heritage, Cultnat, in Giza, Egypt. Further renowned partners are the Max Planck Gesellschaft zur Foerderung der Wissenschaften in Munich and the London School of Economics and Political Science. Among the partners are as well small SME's like Jonathan Ashley-Smith from Cambridge and Jan Holmberg from Stockholm.

Within a period of five years, the impact of climate change on a large selection of historic buildings, including famous UNESCO World Heritage Sites in Europe and North Africa, will be investigated. Among them are the historic city centres of Wismar and Stralsund on the Baltic, Venice which is menaced by sea level rise, the Skokloster Palace outside Stockholm and the Pyramids of Saqqara in Giza. "The target of our investigations is not only a precise and integrated assessment of the real damage of the cultural heritage caused by the impact of climate change, but also the development and implementation of sustainable and preventive strategies for conservation", explains the project coordinator Dr. Johanna Leissner.

Jan Holmberg

LÄNKTIPS

Läs mer om EU projektet
Climate for Culture online:

Climate
for Culture

The Coliseum in Rome. Photo: Wikipedia.

*The north entrance of Westminster Abbey.
Taken by Adrian Pingstone in November 2004
and released to the public domain.WW*

Margareta Ekroth Edebo går i pension

Margareta Ekroth Edebo. Foto: Bert Leandersson

Att skriva historia

Som en av kulturvårdens eldsjälar har Margareta Ekroth Edebo betydd oerhört mycket för konservatorsyrket och den idag verksamma yrkeskåren i Sverige. Under hennes vakande öga har flera generationer duktiga konservatorer utbildats vid konservatorsprogrammet på Göteborgs Universitet.

Som programansvarig universitetslektor har Margareta fått agera spindel i ett stort nät(verk). Hennes nationella och internationella kontakter har tillfört utbildningen ett globalt perspektiv och sørjt för att studenterna har fått ta del av många duktiga föreläsare och specialister från världens alla hörn. Under de senaste 16 åren har hon jobbat mycket hårt för att programmet ständigt fått utvecklas och förbättras. Det har funnits tider att utbildningens framtid har hängt på en skör tråd. Utan Margaretas enträgna engagemang skulle kulturvårdsfältet förmodligen haft en betydligt dystrare framtoning än vad det har idag.

Med sin naturvetenskapliga bakgrund har hon tillfört utbildningsprogrammet ett tydligt tvärvetenskapligt fokus och hennes djupgående kunskaper i bland annat mikrobiologi och målerikonservering har gjort henne till en eftertraktad handledare vid studenternas examensarbeten.

Nu när pensionen närmar sig kommer hon äntligen att ha tid att arbeta mera med sin egen forskning och på så sätt lämna ytterligare ett värdefullt bidrag till konservatorsyrket. Som tur är har vi nog inte sett det sista av Margareta!

Vivian Smits

Metallkonservator (och fd kursadministratör på Institutionen för kulturvård)

Intervju med Margareta Ekroth Edebo

Med anledning av att programansvarig för konservatorsprogrammet, institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet, går i pension till våren, får vi här en intervju med henne gjord av målerikonservator Helena Grundberg, som just nu också arbetar med konservatorsutbildningen.

Universitetslektor Margareta Ekroth Edebo kommer i högt tempo mot intervjun och ursäktar den sena minuten men stoppas i sista sekunden av ytterligare en student för ett samtal. Efter en akademisk kvart lämnar studenten (med lättade steg och nöjd min) Margaretas kontor. Jag tänker att situationen är signifikativ. Jag känner igen den lättade känslan. Margareta har en förmåga att alltid sätta studenten i första rummet och ingjuta hopp, mod och inspiration för framtida utmaningar. Hennes goda råd – byggda på lång erfarenhet och unik kompetens för vårt område – är ovärderliga för en konservatorsstudent på tröskeln till ett nytt och komplext arbetsfält. De är som en hjälpsam uppåtvind för en fågel som ännu inte fullt ut flyger. Intresset för ämnet gör att hon lätt hänger sig åt studentens projekt och kopplar snabbt användbar litteratur och information till studentens alla frågor. Det är en äldre textil som fångat den senaste kvarten. "Det roar mig!" deklarerar Margareta på det uttrycksfulla och självklara sätt hon brukar. Det är nästan en lite astrid lindgrensk tydlighet i hennes språk.

Hur kommer det sig då att en naturvetare, mikrobiolog och lärarutbildningsansvarig på Linköpings universitet, roat och intresserat idag är en ovärderlig kunskapskälla och hjälp för en konservatorsstudent och ett 400-årigt broderi? Margareta dröjer för ovanlighetens skull några extra sekunder med svaret, så jag blir osäker och plockar fram följdfrågan:

Hade du några förebilder?

- Nehej då! blir det blixtnabba och övertygade svaret. Som forskande i medicinsk mikrobiologi och med bara ett år kvar av sina doktorandstudier bestämde sig Margareta för att ta ett sabbatsår.
- Jag var intresserad av så mycket mer än medicinsk mikrobiologi och sökte därför en A-kurs i arkeologi som då gick på halvfart. Eftersom jag fick tjänstledigt från doktorandstudierna och min forskning ville jag utnyttja tiden och därför söka ytterligare en halvfartskurs. Den enda jag hittade i katalogen var en kurs som hette Kulturvård och konservering.

Detta var i början på 1980-talet. När sedan Konservatorsprogrammet (äntligen) startades 1985 var Margareta en av de första studenterna som sökte utbildningen.

Vilka sökte sig till utbildningen då den startade?

- Det var en grupp redan mycket kompetenta personer med både utbildningar och arbetslivserfarenhet inom bild, snickeri, textil, konst och konstvetenskap. De sökande hade väntat länge på att Konservatorsprogrammet skulle starta i Sverige.

Hur såg antagningen ut då?

- Högskoleprovet. Margareta ler och drar sig till minnes. Det var obligatoriskt

med ett resultat från ett prov som innan det här året heller inte hade funnits i Sverige. Jag minns att vi fick sätta oss på gamla pedagogen i Mölndal och skriva landets första högskoleprov den våren.

Så du gick från medicine forskare till att sätta dig och göra högskoleprovet?

- Ja, så var det. Det var roligt. Sen fick vi förstås fortsätta med ansökningsförfarandet, berättar Margareta. Hon berättar att förutom att göra en tredimensionell gestaltning utifrån en suddig bild av en portal i Rom och att utföra en beskrivningsuppgift fick de presumtiva studenterna bege sig till keramikavdelningen på HDK (Högskolan för design och Konsthantverk) för att där bli ställda framför en palett med lera. En trästubbe skulle modelleras fram och bedömas av keramikläraren. Antagningen avslutades för dem som passerat alla ovanstående prov med en intervju för de som för övrigt också uppfyllde antagningskraven med B-kemi och ett års hantverkserfarenhet. Det var alltså en mycket målmedveten grupp pionjärer som bänkade sig på den nya utbildningen i Göteborg hösten 1985.

Direkt efter utbildningen började Margareta arbeta som målerikonserverator på SVK, Stiftelsen Västsvensk Konservatorsateljé (idag Studio Västsvensk Konservering) där hon bland annat utförde en teknisk undersökning av Ludovico Bréas målning Tronande Madonna. Efter materialanalyser på en tidigare beskriven grön dräkt på målningen, kunde hon konstatera att den ursprungligen varit blå – målad med azurit – men att den färgförändrats med åren.

1995 började Margareta sin nya tjänst som universitetslektor på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet.

Hur ser du på konservatorsyrket idag till skillnad från förr då det var ett mer traditionellt hantverksyrke?

- Konservatorsutbildningen idag kan ses som vilken annan akademisk yrkesutbildning som helst, som till exempel utbildning till tandläkare, läkare och arkitekter. För dessa yrken krävs ett visst handlag i kombination med en teoretisk vetenskaplig grund. Yrket kräver tillämpningar där teoretiska och praktiska kunskaper är lika viktiga.

Vill du berätta om något speciellt viktigt som hänt under din tid som lektor på institutionen?

- Hösten 1997 är nog den roligaste höst jag har haft! konstaterar Margareta efter en längre redogörelse för en viktig händelse för Europas konservatorer. I september det året blev Margareta inbjuden till ett möte tillsammans med en grupp individuellt handplockade personer verksamma inom området för konservering. Expertgruppen bestod inte nödvändigtvis av utbildningsledare, utan särskilt aktuella och intressanta verksamma som hade ett gemensamt mål att stärka konservatorernas roll och betydelse för vårt gemensamma kulturarv. Mötet gick under rubriken "Preservation of Cultural Heritage: Towards an European Profile of the Conservator-Restorer". Gruppens möte resulterade i det enhälligt antagna Pavia-dokumentet som blev en av frukterna av EU-toppmötet i Pavia 1997. Detta blev en milstolpe i arbetet för att stärka och ge erkännande för vår disciplin och en utgångspunkt för det fortsatta arbetet för gemensamma riktlinjer och för kvalitets-säkringen av konservatorsutbildningarna i Europa. Samma höst bildas nätverket ENCoRE (European Network of Conservation-Restoration Education) för att främja utbildning och forskning inom kulturhistorisk konservering.

Tiden rinner iväg och jag kommer plötsligt...*(fortsättning på sid. 27)*

Monika Åkerlund går i pension

*Monika Åkerlund föreläser på PRE-MALs referensgruppsmöte i oktober 2010.
Foto: Staffan Waerndt.*

Den person som utan tvekan har betytt mest för att sprida information om skadedjur i museer, arkiv och bibliotek, går nu i pension. Realia bad den blivande pensionären om en liten pratstund.

Det var med ett visst vemod jag frågade Monika Åkerlund om hon hade tid att prata med mig om sin karriär inför sin förestående pensionering. Mitt första möte med henne var på en museimässa i Göteborg där hon gjorde reklam för boken "Ängrar - finns dom?", ett måste i bokhyllan på varje museum. Sedan dess har jag deltagit på flera kurser och konferenser som Monika lett och dessutom haft privilegiet att komma i kontakt med Monika under olika projekt jag varit involverad i. På en internationell skadedjurskonferens på Naturhistoriska riksmuseet 2001 där Monika stod bakom det mesta i organisationen, hörde jag en representant viska till en annan: "She defines silent professionalism". Vilken träffande kommentar. Monika bara gör. Hon utträttar saker utan att framhäva sig själv. Skriver böcker, anordnar konferenser, undervisar, sköter skadedjursgruppen PRE-MAL och uppdaterar dess hemsida bättre än en dagstidning. Hon har till och med producerat en skadedjursvideo. Tyst professionalism.

Monika var inte entomolog från början, men biolog. Hon skrev faktiskt sin trebetygsuppsats om fiskar. Hon arbetade med artbestämning på Naturhistoriska riksmuseet när hennes dåvarande chef, Arnold Stenmark, frågade henne om hon hade lust att arbeta med skadedjur i samlingar. I samma veva grundades skadedjursgruppen PRE-MAL. Uppdraget Monika fick var att gå igenom den litteratur som fanns i ämnet och sedan skriva en bok på svenska om det. Hon sa ja. Resultatet av arbetet blev boken "Ängrar - finns dom?" som publicerades 1991 och blev en milstolpe i arbetet. (Kunde inte låta bli att fråga om det var hon själv som kom på den geniala titeln. Icke. Det gjorde hennes man.)

LÄNK TIPS

PRE-MAL
finns nu på
Kulturvårdsforum!

www.kulturvardsforum.se

På frågan vilka som varit de största glädjestunderna i karriären, svarar Monika att det nog är arbetet med skadedjursgruppen PRE-MAL. Hon framhåller det intressanta i att få jobba med andra yrkesgrupper. Yrkespersoner med olika bakgrund som arbetar mot ett gemensamt mål, det gav resultat. "Det var en härlig grupp människor", säger Monika, "vi hade så roligt tillsammans. Kanske var det därför vi hann så mycket?"

*"She defines
silent professionalism"*

Och det gjorde de. Bland annat blev det en andra bok: "Från silverfisk till hälsorisk" som Monika skrivit tillsammans med Anna Hellekant och Sylwia Flato. När PRE-MAL fick Europa Nostra-priset 2005 var det ett stort erkännande för PRE-MAL:s arbete, säger Monika.

Och framtiden - hur ser Monika på den? Vad vill hon sända med kommande generationer av konservatorer och alla andra som arbetar med bevarande av samlingar? Hon svarar att det är samlingarna som är grunden till allt. Bevarandearbetet är primärt, det måste lyftas och få resurser. Man ska aldrig ge sig!

Vem ska då ta över Monikas arbete på Naturhistoriska riksmuseet och i PRE-MAL? I skrivande stund har man precis anställt en person. Monika kommer att arbeta på timbasis på museet under hösten för att lämna över. Jag undrar om de inte behöver fler för att fylla hennes plats...

Lisa Nilsen

FORTSÄTTNING FRÅN SIDA 25

Intervju med Margareta Ekroth Edebo, Göteborg den 8 mars 2011

på att jag fått med mig en fråga från Realias redaktör: Vad vill du hälsa framtidens studenter?

- Det är positivt med rörlighet! Margareta som själv rört på sig mycket vet vad hon talar om och hon ser genast engagerad ut - igen.
- Det är viktigt att röra på sig, att vi håller en hög akademisk nivå och att vi talar för oss konservatorer! Vi ska vara medvetna om att utbildningen nu går mot att bli femårig, att vi har en internationell marknad och att vår utbildning står sig internationellt. Agera som professionell konservator med viss auktoritet. Det kräver en del i ryggsäcken. Pondus kräver ställningstagande och att man kan stå för sina beslut. Bli klar med din examen! För din egen och för kårens skull.

I höstas var Margareta på ett möte med "Dyes in History and Archeology", det senaste i raden av alla de nätverk Margareta är med i. "Bara för nöjes skull", skrattar Margareta som svar på min sista fråga om framtiden. "Det roar mig" upprepar hon klart och koncist samtidigt som hon, ett par steg före mig i korridoren, tar sikte mot nya mål. Och mer behöver inte sägas.

Helena Grundberg

Målerikonservator

Tankar från Höstmötet och Samlingsforum

Vårt traditionella Höstmöte genomfördes denna gång i Riksantikvarieämbetets nya lokaler på Gotland. I anslutning till mötet samlades närmare hundra konservatorer, intendent, museitekniker och chefer för ett seminarium om inomhusmiljö i museer. Efter att ha bevistat seminariet kan jag konstatera att forskningen inom detta så viktiga område hela tiden "vinner ny mark". Särskilt intressant för mig som möbelhantverkare var de uppgifter som indikerar att ett i dessa sammanhang tidigare omhuldat träslag som björk emitterar anmärkningsvärt höga värden när det gäller aldehyder och syror.

Jag har störst tänkbara förståelse och respekt för att förebyggande konservering med fokus på klimat- och magasinfrågor måste vara högprioriterade områden inom föremålsvården. Genom vetenskapligt underbyggda studier och laborationer tillägnar vi oss nytt och nyttigt "vetande", dvs. uppdaterade teoretiska kunskaper till gagn och nytta för att, som i detta fall, försöka skapa så optimala magasinförhållanden som möjligt.

I ICOM:s "the Conservator-Restorer: a Definition of the Profession" från 1984 statueras under rubriken Konservatorsutbildning att "På alla stadier i denna utbildning bör tyngdpunkten läggas vid praktiken...". Denna handling är väl idag mer eller mindre antikverad och har ersatts av ECCO:s Professional Guidelines som snarast betonar konservatorns roll som generalist med fokus på förebyggande konservering och samordning. Även om ECCO i utbildningsavsnittet betonar vikten av "praktisk träning" kan man konstatera att fokus succesivt har förflyttats från "göra" till "veta". Mot bakgrund av föreliggande vårdbehov, är detta en både rimlig och logisk utveckling.

Ett återkommande tema vid seminariet i Visby, såväl i presentationer som i diskussioner, var balansen mellan att visa och bevara samlingarna. Någonstans måste vi samtidigt också bereda utrymme för att aktivt vårda. En förutsättning för mer handgripliga ingrepp är att det finns specialister med spetskompetens. Inte minst så måste konservatorer med specialistkompetens beredas möjlighet att fördjupa sina kunskaper när det gäller t.ex. teknik- och materialutveckling.

Jag kan utifrån min horisont konstatera att ett stort antal institutionsanställda konservatorer i allt större omfattning delges arbetsuppgifter som inte ens utifrån en generös tolkning av begreppet kan betraktas som konservering. Konservatorer har genom sin breda och tvärvetenskapliga kompetens gjort sig "behövliga" inom en rad områden som tidigare hanterades av andra personal-kategorier, något som tyvärr verkar innebära att själva föremålen ägnas allt mindre uppmärksamhet.

För att en konservator ska kunna göra relevanta och självständiga bedömningar krävs ofta omfattande erfarenhet och kunskap. Erfarenhet och förtroendet är också en förutsättning för att bibehålla kvaliteten i det "hantverkliga" utförandet. Även om jag med tillfredsställelse konstaterar att Hantverkarsvetenskap under senare tid etablerat sig som forskningsfält så handlar ju vetenskap i första hand om att förstå och tolka. Vad jag efterlyser är större förståelse för den handlingsburna kunskap som trots allt är en förutsättning om vi mer handgripligt ska kunna vårda och förvalta vårt fysiska kulturarv. Denna kunskap låter sig varken förvärfvas eller utvecklas med mindre än att vi parallellt

med naturvetenskapliga ingångar, såväl i våra utbildningar som ute på institutionerna, också bereder erforderligt utrymme för "learning by doing" och forskning med fokus på erfarenhetsbaserad kunskap.

Bothén, Membit och årsmöte

En möjlighet för NKF's medlemmar att förkovra sig är att söka medel från Syskonen Bothéns Stiftelse. Nyligen uppdaterade anvisningar och fördelningsprinciper finns på hemsidan där du också hittar tidigare projektbeskrivningar. Ifjol delade 24 stipendiater på 446.263 kronor! Sista ansökningsdag är den 30 april. Varmt välkommen med din ansökan!

Uppdaterat är också NKF's medlemsregister. Även om vi inledningsvis har haft en del "inkörningsproblem" så är det ingen tvekan om att det nya webbaserade medlemssystemet Membit på ett påtagligt sätt kommer att underlätta och effektivisera medlemsadministrationen. Bl.a. så har systemet identifierat ett stort antal gamla eller felaktiga adresser...

Ulf Brunne
ulf.brunne@liu.se

Nära förestående är Årsmötet som i år är förlagt till Institutionen för Kulturvård i Göteborg. Förutom årsmötesförhandlingar bereder vi liksom ifjol utrymme för några utvalda Bothén-stipendiater att redovisa sina projekt. Vi är också utlovade en presentation av "hela" Institutionen för Kulturvård samt en kortare rundvandring i de förhållandevis nya lokalerna. Väl mött i Göteborg den 29 april!

REALIA SÖKER NY STUDENTREDAKTÖR

Realia tackar Linda Elmersson för en strålande insats som studentredaktör.

Nu söker vi en ny. Studerar du på utbildningen i Göteborg eller på Carl Malmstensskolan, ta chansen att öva upp din journalistiska ådra och uppmuntra dina studiekamrater att göra detsamma. Hör av dig till Realia!

HAR DU ETT BIDRAG TILL NÄSTA NUMMER AV REALIA 2011?

SENAST 30 JULI 2011 SKA VI HA MOTTAGIT DIN ARTIKEL, RAPPORT, RECENSION ELLER VAD NU KAN TÄNKAS VARA INTRESSANT LÄSNING FÖR SVERIGES KONSERVATORER!

**MEJLA DITT BIDRAG TILL REDAKTIONEN PÅ
NKF.REALIA@GMAIL.COM**